

Ναξία νῆσος καὶ πόλις.

Α'.

Ναξία νῆσος.

Τὸ ὄνομα τῆς νήσου Νάξου μετεβλήθη εἰς Ναξία, Ναξιά, Ἀξία, Ἀξιά, Ἄξος· τὸ μὲν Ναξία ἐπεκράτησεν, καθ' ἃ νομίζω, ὡς ὄνομα τῆς νήσου ἐκ τοῦ ὀνόματος τῆς πέτρας τῆς καλουμένης Ναξίας, ἐν τῇ νήσῳ ὀρυσσομένης, γνωστῆς δὲ καὶ περιζήτητου ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων.¹⁾ Πρώτην δὲ μνείαν τοῦ ὀνόματος Ναξία ὡς ὀνόματος τῆς νήσου εὐρίσκω ἐν τῇ Ἐπιφανίου ἀρχιεπισκόπου Κύπρου ἐκθέσει πρωτεκκλησιῶν πατριαρχῶν τε καὶ μητροπολιτῶν²⁾ γραφείῃ τῷ 8^ῳ αἰῶνι. Καίτοι δὲ Ἱεροκλῆς ἐν Συνεκδήμῳ γραφέντι πρὸ τοῦ ἔτους 535^{ου} καλεῖ τὴν νήσον Νάξον³⁾· ἀλλὰ τοῦτο ἐστὶν ἐπίδειξις ἀρχαιομαθείας, ἧς ἔνεκα καὶ Ἰωάννης Τζέτζης⁴⁾, καὶ Γεώργιος Παχυμέρης τρίτῳ καὶ δεκάτῳ αἰῶνι⁵⁾, καὶ Γρηγόριος Ἀνδρέας ἔτι 1466⁶⁾, καὶ ὁ

1) Ἰωάννου Σακκελιῶνος Περὶ τῆς Ναξίας πέτρας εἶτε ἀκόνης, ἐν Πανδώρῳ, συγγράμματι περιοδικῷ ἐκδιδομένῳ δις τοῦ μηνός, (Ἐν Ἀθήναις, 1860, εἰς 4^{ον}), τόμ. 10, σ. 289—293. Rapport on the emery districts of Naxos, (London, 1895, in 8^ο), p. 1—8.

2) Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου Ἐκθεσις τῆς βασιλείου τάξεως. Corpus scriptorum historiae Byzantinae, (Bonnae, 1829, in 8^ο), vol. 1, p. 797. Constantini Porphyrogeniti de provinciis regni Byzantini liber secundus ed. Th. L. J. Tafel, (Tübingae, 1846, in 4^ο), p. 44. Hieroclis Synecdemus et notitiae Graecae episcoporum ed. G. Parthey, (Berolini, 1866, in 8^ο), p. 160.

3) Hieroclis Synecdemus ed. Augusti Burckhardt, (Lipsiae, 1893, in 8^ο), p. 28.

4) Ἰωάννου τοῦ Τζέτζου Βιβλίον ἱστορικῆς τῆς διὰ στίχων πολιτικῶν ἄλφα δὲ καλουμένης (Χιλιάδες) ed. Theoph. Kiesslingii, (Lipsiae, 1826, in 8^ο), σ. 36, στ. 862. Ἰσαακίου καὶ Ἰωάννου Τζέτζου Σχόλια εἰς Ἀνκόφρονα ed. M. Christ. Got. Müller, (Lipsiae, 1811, in 8^ο), tom. 2, p. 1034.

5) Georgii Pachymeris. Corpus scriptorum historiae Byzantinae, (Bonnae, 1835, in -8^ο), vol. 1, p. 205.

6) Ἰωάννου Σακκελιῶνος Πατριαρχικὴ βιβλιοθήκη, ἥτοι ἀναγραφή τῶν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς κατὰ τὴν νήσον Πάτμον γεγραφῶς καὶ βασιλικῆς μονῆς τοῦ ἁγίου ἀποστόλου καὶ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου τοῦ θεολόγου τεθησαυρισμένων χειρογράφων τευχῶν, (Ἀθήνησιν, αὐγ', εἰς 4^{ον}), σ. 53 καὶ τοῦ αὐτοῦ Ἐπιτομὴ ἱστορικόν, ἐν Πανδώρῳ, συγγράμματι περιοδικῷ ἐκδιδομένῳ δις τοῦ μηνός, (Ἀθήνησιν, 1867, εἰς 4^{ον}), τόμ. 17, σ. 165.

ἄδηλος μεταφράστῃς Χριστοφόρου Βονδελμουντίου¹⁾, ὃς ὄμως μεταφράζει τὸ λατινικὸν Νaxos²⁾, καὶ Φραγκίσκος Κόκκος ἔτει 1594³⁾, καὶ καὶ Ἀθανάσιος Σκληρός⁴⁾, καὶ Σέργιος Μακραίος⁵⁾, καὶ ὁ γράψας τὰ ἐν Ἐρμῇ τῷ λογίῳ περὶ σχολείου ἐν Νάξῳ⁶⁾ καλοῦσι τὴν νῆσον Νάξον.

Μετὰ δὲ ταῦτα τὸ ὄνομα Ναξία εὐρίσκαω ἔτει 680^ο, καθ' ὃ παρεκάθησεν ἐν τῇ ἐν Κωνσταντινουπόλει συνόδῳ, ἕκτη οἰκουμενικῇ, „Γεώργιος ἐλέῳ Θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς Ναξίων νήσου“⁷⁾: εἴτα ἐν Τῇ γεροννία διατυπώσκει παρὰ τοῦ βασιλέως Λέοντος τοῦ σοφοῦ⁸⁾ (886—912): ἐν τοῖς Νέοις τακτικοῖς⁹⁾: ἐν τῇ Τάξει προκαθεδρίας τῶν ἀγιοτάτων πατριαρχῶν¹⁰⁾: ἐν τῇ Τάξει προκαθεδρίας μητροπολιτῶν¹¹⁾: καὶ ἐν Τῷ παντὶ ἀριθμῷ τῶν Θεοῦ θυηπόλεων¹²⁾

Τοῦ ὀνόματος Ναξία μέμνηται ἔτει 904 Ἰωάννης Καμενιάτης¹³⁾, περὶ τὸ ἔτος 920 Νικήτας ὁ μάγιστρος¹⁴⁾, ἔτει 949 ἐν τῷ ἐπὶ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου ἀναγραφέντι Σταδιοδρομικῷ¹⁵⁾, περὶ τὸ

1) Description des îles de l'Archipel par Christophe Buondelmonti version grecque par un anonyme par Émile Legrand, (Paris, 1897, in 4^ο, part. 1, p. 56.

2) Christoph. Bondelmontii Liber insularum Archipelagi ed. G. R. L. Sinner, (Lipsiae, 1824, in 8^ο), p. 37.

3) Maximi Margunii, Dionysii Cateliani, Antonii Eparchi, Arsenii Monembasiensis epistolae ἐν Io. Lamii Deliciae auditorum seu veterum ἀνεκδότων opusculorum collectanea, (Florentiae, 1740, in 8^ο), p. 85. Σοφοκλέους Κ. τοῦ ἐξ Οἰκονόμων Περὶ Φραγκίσκου τοῦ Κόκκου ἐπιστολή, (Ἀθήνησι, αὐξγ', εἰς 8^ο), σ. 30—31.

4) Ἀθανάσιον Σκληροῦ Θρηῖνος εἰς Κρήτην, ἐν Κ. Ν. Σάθα Ἑλληνικά ἀνεκδοτα, (Ἀθήνησι, 1867, εἰς 8^ο), τόμ. β^ο, σ. 126, 128.

5) Σεργίου Μακραίου Ἐπισημῆματα ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας (1750—1800), ἐν Κ. Ν. Σάθα Μεσαιωνικῇ βιβλιοθήκῃ, (Ἐν Βενετίᾳ, 1872, εἰς 8^ο), τόμ. 3, σ. 278.

6) Ἐρμῆς ὁ λόγιος 1818, (Ἐν Βιέννῃ, εἰς 8^ο), σ. 462—466.

7) Ioann. Dom. Mansi Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio, (Florentiae, 1765, in-fol.), tom. 11, col. 616, 676.

8) Hieroclis Synecdemus et notitiae Graecae episcoporum ed. Gust. Parthey p. 98 καὶ Heinrich Gelzer ungedruckte und wenig bekannte Bistümerverzeichnisse der orientalischen Kirche, ἐν Byzantinische Zeitschrift, (Leipzig, 1892, in 8^ο), B. 1, S. 254.

9) Georgii Cyprii Descriptio orbis Romani ed. Henr. Gelzer, (Lipsiae, 1870, in 8^ο), p. 79.

10) Hieroclis Synecdemus et notitiae Graecae episcoporum ed. Gust. Parthey, p. 72, 125.

11) Hieroclis Synecdemus et notitiae Graecae episcoporum ed. Gust. Parthey, p. 179, 196.

12) Hieroclis Synecdemus et notitiae Graecae episcoporum ed. Gust. Parthey, p. 200, 219.

13) Theophanes continuatus. Corpus scriptorum historiae Byzantinae, (Bonnae, 1838, in 8^ο), p. 583.

14) Θεοφίλου Ἰωάννου Μνημεῖα ἀγιολογικά, νῦν τὸ πρῶτον ἐκδιδόμενα, (Ἐν Βενετίᾳ, 1884, εἰς 8^ο), σ. 4, 8.

15) Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου Ἐκθεσις τῆς βασιλείου τάξεως. Corpus scriptorum historiae Byzantinae, (Bonnae, 1829, in 8^ο), vol. 1, p. 678.

ἔτος 950 Συμεὼν ὁ μεταφράστης¹⁾, ἔτει 1087 Χρυσόβουλλος λόγος τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου Κομνηνοῦ²⁾, ἔτει 1153 ὁ Ἄραφ γεωγράφος Ἐδρισῆς³⁾, τῷ 10^ω αἰῶνι Νικηφόρος Κάλλιστος Ξανθοπούλος⁴⁾, ἐν τοῖς Χρονικοῖς τῶν ἐν Μορέᾳ πολέμων τῶν Φράγκων⁵⁾, ἔτει 1460 Ματθαῖος ὁ Μυρέων⁶⁾, Μιχαὴλ Δούκας⁷⁾, Συνθήκη Βενετῶν καὶ Ὀσμανιδῶν τοῦ ἔτους 1502⁸⁾, περὶ τὸ ἔτος 1553 Θεωνᾶς ὁ Παροναξίας⁹⁾, εἶτα Δημήτριος Προκόπιος¹⁰⁾, κατόπιν ἔτει 1782 Βενέδικτος Κρέδω¹¹⁾, Ἐρμῆς ὁ κερδῶς, ἐν ᾧ ὅμως καὶ Νάξος γράφεται¹²⁾ καὶ ὁ βίος Κοσμᾶ τοῦ νέου μάρτυρος.¹³⁾ Ναξία καλεῖται ἐν σημειώματι χειρογράφου περὶ γεροντός ἐν τῇ νήσῳ σεισμοῦ ἔτει 1564.

Τὸ Ναξία ταχέως ἐγένετο Ἀξία, ἀλλ' ἔπαθεν οὐχὶ παρετυμολογίαν, „Ἀξία ἀπέβαλε τὸ ν ὑποληφθεῖσα ὡς ἀξία“¹⁴⁾, ἀλλὰ „διὰ τὴν τῆς ἀκοῆς

1) Θεοφίλου Ἰωάννου Μνημεῖα ἀγιολογικά, σ. 19, 25.

2) Μαρουήλ Ἰ. Γεδεὼν Βυζαντινὰ χρυσόβουλλα καὶ πιττάκια, ἐν Ἐκκλησιαστικῇ ἀληθείᾳ, συγγράμματι περιοδικῷ ἑβδομαδιαίῳ, (Ἐν Κωνσταντινουπόλει, 1884, εἰς 4^{οῦ}), τόμ. 4, σ. 447. Κωνστ. Ν. Κανελλᾶκη Χιακὰ ἀνάλεκτα ἤτοι συλλογὴ ἡθῶν, ἐθίμων, παροιμιῶν, δημοδῶν ἀσμάτων, (Ἐν Ἀθήναις, 1890, εἰς 8^{οῦ}), σ. 566—7.

3) Geographie d'Edrisi traduite de l'arabe en français par P. Amédée Jaubert, (Paris, 1840, in 4^ο), vol. 2, p. 127—8.

4) Νικηφόρου Καλλίστου τοῦ Ξανθοπούλου Ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας βιβλία ιη', (Luteciae Parisiorum, 1630, in fol.), τόμ. 2, σ. 530.

5) J. A. C. Buchon Recherches historiques sur la principauté française de Morée, (Paris, 1845, in 8^ο), tom. 2, p. 104, 285, 290.

6) Ἰωαν. Σακελλίανος Πατριακὴ βιβλιοθήκη, σ. 53.

7) Mich. Ducae Nepotis Historia. Corpus scriptorum hist. Byzantinae, (Bonnae, 1834, in 8^ο), p. 27, 109.

8) J. Miklosich et Jos. Müller Acta et diplomata Graeca medii aevi sacra et profana, (Vindobonae, 1865, in 8^ο), tom. 3, p. 346.

9) Martini Crusii Turcograeciae libri octo, (Basiliae, 1584, in fol.), lib. 3, p. 267.

10) Ἐπιτετημένη ἐπαρίθμησις τῶν κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα λογίων Γραικῶν, ἐν Io. Alb. Fabricii Bibliotheca Graeca sive notitia scriptorum veterum Graecorum (Hamburgi, 1838, in 4^ο), ed. Harless, tom. 11, p. 543, παραβ. καὶ Κωνσταντίνου τοῦ ἀπὸ Συναίου Περὶ τῶν μετὰ τὴν ἄλωσιν ἐκ τοῦ κλήρου ἀρετῆ καὶ παιδείᾳ διαπεφάντων, ἐν Ἐφημερίδι τῶν Φιλομαθῶν φιλολογικῇ καὶ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως, (Ἐν Ἀθήναις, 1862, εἰς φύλ.), ἔτει 10^ο, σ. 2121.

11) Γραμματικὴ Ἑλληνορωμαϊκὴ περιέχουσα τοὺς κανόνας τῆς γραμματικῆς καὶ τῆς ὀρθογραφίας, (Ἐν Βερῶνῃ, ἀψββ', εἰς 8^{οῦ}), σ. 256.

12) Νικολάου Παπαδοπούλου Ἐρμῆς ὁ κερδῶς ἤτοι ἔμπορικὴ ἐγκυκλοπαιδεία, (Ἐν Βενετίᾳ, 1815, εἰς 8^{οῦ}), Μέρ. 2, σ. 240, 241.

13) Νέον μαρτυρολόγιον ἤτοι μαρτύρια τῶν νεοφανῶν μαρτύρων τῶν μετὰ τὴν ἄλωσιν μαρτυρησάντων, (Ἐνετίησιν, ἀψβδ', εἰς 4^{οῦ}), σ. 239. Σαμφεριῶν Χριστοδούλου Ἀκολουθία καὶ βίος τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Κοσμᾶ, (Ἐν Βενετίᾳ, 1814, εἰς 8^{οῦ}), σ. 28.

14) Γεωργ. Ν. Χατζιδάκι Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς νέας Ἑλληνικῆς γλώσσης, ἐν Ἀθηναίῳ συγγράμματι περιοδικῷ κατὰ διμηνίαν ἐκδομένῳ, (Ἀθήνησιν, 1881, εἰς 8^{οῦ}), τόμ. 10, σ. 6.

ἀπροσεξίαν ἀπὸ τὴν Ναξίαν ἐπλάσθη ἡ 'Αξιά'¹⁾. ἐκ δὲ τῆς αὐτῆς τῆς ἀκοῆς ἀπροσεξίας καὶ ἡ Νάξος ἐγένετο 'Αξος. Ἀφοῦ δὲ εἶχεν ἤδη σχηματισθῆ τὸ 'Αξία ἀφαιρέσει τοῦ ἀρκτικοῦ ν ὄπερ ὑπετέθη ὅτι ἀποτελεῖ τελικὸν γράμμα τῆς προηγουμένης λέξεως, ἐναντίσθη κατόπιν μετὰ τοῦ ἀφηρημένου οὐσιαστικοῦ ἄξια, ἐξ οὗ ἐπήγασε βραδύτερον παρὰ τῶ λαφ ἡ παρετυμολογία, καθ' ἣ ἐμφαίνεται ἐκ τοῦ ἀκολούθου στιχηροῦ ἐν χρήσει παρὰ τοῖς Ναξίοις καὶ τοῖς ἄλλοις νησιώταις

Σύρα — ψείρα.

Μύκονο — κασίδα.

Τῆνο — τιμημένη.

'Αντρο — ἀντρειωμένη.

Πάρο — παρονσία.

5

'Αξία — ἀξιωμένη.

Ἐν τῇ Διατυπώσει τῆς ἱεραρχικῆς τάξεως τῆς Ἑλληνῶν ἐκκλησίας γραφείσῃ ἐπὶ Λέοντος τοῦ σοφοῦ ἔτεσι 886—912 γράφεται τὸ ὄνομα τῆς νήσου Ναξία καὶ 'Αξία²⁾. ὅμως δὲ διὰ τὴν μίαν ἢ τὴν ἄλλην τῶν γραφῶν συμβάλλουσι καὶ οἱ χρόνοι καθ' οὓς ἐγένοντο τὰ ἀντίγραφα καὶ οἱ ἀντιγραφεῖς· τοῦ 'Αξία μέμνηται καὶ Ἐκθεσις νέα Ἀνδρονίκου τοῦ βασιλέως³⁾ τοῦ πρεσβυτέρου, ἐτι Χρυσόβουλλος λόγος τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου τοῦ πρεσβυτέρου γερονῶς ἔτει 1300⁴⁾, τὰ Χρονικὰ τῶν ἐν Μορέᾳ πολέμων τῶν Φράγκων⁵⁾, Συνθήκαι Ὀσμανιδῶν καὶ Βενετῶν τῶν ἐτῶν 1479 καὶ 1482⁶⁾, Δημήτριος Τάγιας ἔτει 1559⁷⁾, Ἀγάπιος Λάνδος ἔτει 1641⁸⁾, καὶ Διονύσιος Πύρρος ἔτει 1818⁹⁾. γενομένου δὲ 'Αξία κατόπιν μέμνηται αὐτοῦ ἔτει

1) Ἀδαμαντίου Κοραῆ Ἄτακτα ἤγγον παντοδαπαὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν καὶ τὴν νέαν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἀποσχεδίοι σημειώσεις, (Ἐν Παρισίοις, 1828, εἰς 8^{ον}), τόμ. 1, σ. 183.

2) Α. Παπαδοπούλου Κεραμῆς Κατάλογοι ἐπισκοπῶν ἐκ κώδικος τῆς ἐν Σμύρῃ βιβλιοθήκης τῆς Ἐδαγγελικῆς σχολῆς, ἐν Μουσείῳ καὶ βιβλιοθήκῃ τῆς Ἐδαγγελικῆς σχολῆς, (Ἐν Σμύρῃ, 1876, εἰς 8^{ον}), περιόδη β^ο ἔτει α^ο, σ. 66, 67.

3) Hieroclis Synecdemus et notitiae Graecae episcoporum ed. Gust. Parthey p. 240.

4) Αὐτοκρατορικὸν χρυσόβουλλον, ἐν Ἰονίῳ ἀνθολογία, (Ἐν Κερκύρα, αὐλδ', εἰς 8^{ον}), φακ. 3, σ. 569.

5) J. A. C. Buchon Chroniques étrangères relatives aux expéditions françaises pendant le XIII siècle, (Paris, 1875, in 8^ο), p. 69, 185, 188.

6) Fr. Miklosich et Jos. Müller Acta et diplomata Graeca medii aevi sacra et profana, tom. 3, p. 296, 314.

7) Πορτολᾶνος con gratia et privilegio, (In Venetia, 1573, in 4^ο) κεφ. πη'.

8) Ἀγαπίου μοναχοῦ Νέος παράδεισος ἦτοι λόγοι διάφοροι καὶ βίοι ἁγίων ἐκ τοῦ μεταφραστοῦ Συμεῶνος εἰς τὴν κοινὴν ἡμετέραν διάλεκτον μεταγλωττισθέντες, (Ἐνετίσιν, αὐσ', εἰς 4^{ον}), σ. 183.

9) Γεωγραφία μεθοδικὴ ἀπάσης τῆς οἰκουμένης, (Ἐνετίσιν, 1818, εἰς 8^{ον}), σ. 199, ἐν ἣ ὅμως καὶ Νάξος γράφεται.

1588 Ἰακώβος Μηλοΐτης¹⁾, Μαρίνος Τζάνε Μπουνιαλῆς²⁾, Βικέντιος Κορνάρος³⁾, Μελέτιος ὁ Ἀθηναίων⁴⁾, Σημείωμα περὶ τοῦ οἴκου Μπενάκη⁵⁾, δημοτικὰ δίστιχα

ὄτ' εἶν' ἡ Πάρο κ' ἡ Ἀξιά,
δὲν εἶν τὰ δώδεκα νησιά.

Φέγγος φέγγος φέγγαρος
καὶ τῆς Ἀξιάς ὁ φέγγαρος,
ὄχι τῆς Ἀμουροῦς τὸ φεργαράκι.⁶⁾

καὶ οἱ Δανιὴλ Φιλιππίδης καὶ Γρηγόριος Κωνσταντᾶς, οἳ καὶ τὸ ἐθνικὸν Ἀξιόωτης γράφουσιν⁷⁾, ὁ Μακάριος καθηγούμενος τοῦ ἐν Πάτμῳ μοναστηρίου ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου Ναξιόωτην γράφει⁸⁾ περὶ τελευτῶντα ἕκτον καὶ δέκατον αἰῶνα.

Οἱ Ἑλλήνων Ναξίων νοτᾶροι ἐν τοῖς αὐτῶν συμβολαίοις (1472), οἱ Νάξιοι ἐν τοῖς αὐτῶν δημοσίοις γράμμασι⁹⁾ (1572), οἱ ἐν ἀξιόωσει Ὀσμανίδαί (1579)¹⁰⁾ καὶ ἡ Μεγάλη τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία ἐν τοῖς πατριαρχῶν γράμμασι (1564) καλοῦσιν αὐτὴν Ναξίαν, Ἀξίαν, Ἀξιάν.

Οἱ ἔτει 1207 ἐπιδραμόντες καὶ δουλώσαντες τὰς νήσους Φράγκοι, παραμορφώσαντες τὰ ὀνόματα τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν καὶ νήσων, παρεμόρφωσαν καὶ τὸ τῆς Νάξου. Ἀπὸ δὲ τοῦ ἔτους τούτου ἄρχεται νέα περίοδος τῆς τε ἱστορίας καὶ τῆς γεωγραφίας τῆς νήσου κατὰ τὴν τιμαριωτικὴν πολιτείαν· τούτου δ' ἔνεκα δὲν ἀνήκει ἐνταῦθα ἡ ἀναγραφὴ

1) Σπυρ. Παπαγεωργίου Ὀδοιπορικὸν Ἰακώβου Μηλοΐτου, ἐν Παρνασσῷ συγγράμματι περιοδικῷ κατὰ μῆνα ἐκδιδομένῳ, (Ἐν Ἀθήναις, 1882, εἰς 8^{ον}), τόμ. 6, σ. 637.

2) Διήγησις διὰ στίχων τοῦ δεινοῦ πολέμου τοῦ ἐν τῇ νήσῳ Κρήτῃ γενομένου, (Ἐνετίησιν, ἀρχαί, εἰς 8^{ον}), σ. 132.

3) Βιτζέντζου Κορνάρου Ποίημα ἐρωτικὸν λεγόμενον Ἐρωτόκριτος, (Ἐνετίησιν, ἀρπῆθ', εἰς 8^{ον}), σ. 89.

4) Ἀνθίμου Γαζῆ Μελετίου Γεωγραφία παλαιὰ καὶ νέα, (Ἐν Βενετίᾳ, 1807, εἰς 8^{ον}), ἔκδ. β^α, τόμ. 3, σ. 20.

5) Κων. Ν. Σάθια Τουρκοκρατομένη Ἑλλάς, ἱστορικὸν δοκίμιον περὶ τῶν πρὸς ἀποτίναξιν τοῦ Ὀθωμανικοῦ ζυγοῦ ἐπαναστάσεων τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, (Ἀθήνησιν, 1869, εἰς 8^{ον}), σ. 503—4.

6) Σπυρ. Π. Λάμπρον Ἐθνικαὶ ὕβρεις, ἐν Εἰκονογραφημένῃ Ἐστία, (Ἐν Ἀθήναις, 1895, εἰς φύλ.), σ. 172.

7) Δανιὴλ καὶ Γρηγόριος τῶν Δημητριάδων Γεωγραφία νεωτερικὴ ἀπὸ διαφόρους συγγραφεῖς, (Ἐν Βενετίᾳ, 1791, εἰς 8^{ον}), τόμ. 1, σ. 292.

8) Martini Crusii Turcograeciae libri octo, lib. 4, p. 301. J. Miklosich et Jos. Müller Acta et diplomata Graeca medii aevi sacra et profana, (Vindobonae, 1890, in -8^{ον}), tom. 6, p. 276.

9) Γράμμα ἀνέκδοτον, ἐν Χρυσολλίδι, συγγράμματι περιοδικῷ ἐκδιδομένῳ δις τοῦ μηνός, (Ἐν Ἀθήναις, 1865, εἰς φύλ.), τόμ. 3, σ. 624.

10) Διαμάχη ἐν Νάξῳ Καστριῶν καὶ Νεοχωριτῶν, ἐν Παρνασσῷ συγγράμματι περιοδικῷ, (Ἐν Ἀθήναις, 1887, εἰς 8^{ον}), τόμ. 11, σ. 408—429.

τῶν παραμορφώσεων τοῦ ὀνόματος τῆς νήσου παρά τε τῶν Φράγκων ἐπιδρομέων καὶ τῶν Φράγκων περιηγητῶν καὶ γεωγράφων.

Ἐκ πάντων τούτων γίνεται δῆλον ὅτι Ναξία καὶ Ἀξία καὶ Ἀξιά ἐκαλεῖτο ἡ νῆσος, οἱ δ' ἐπιχώριοι ἐκάλουν καὶ καλοῦσιν αὐτὴν Ἀξιαν καὶ Ἄξον, τὸν δὲ κάτοικον Ἀξιώτην, Ἀξιώτην καὶ Ἀξιώτισσαν, Ἀξιώτισσαν.

B'.

Ναξία πόλις.

Ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων ἡ νῆσος Νάξος εἶχε μίαν καὶ μόνην ὀνομαστὴν πόλιν καὶ ταύτην ὀμωνύμου· μετὰ δὲ τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς ἀρχαίας ταύτης πόλεως γενοῦσαν ἰδίως ἔνεκα τῶν λυμαινομένων τῶ νησιωτικῶν πειρατῶν, οἱ ἐναπομείναντες ἐν τῇ νήσῳ κάτοικοι συνώκησαν εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς νήσου. Ἐκ δὲ δύο φρουρίων τῶν μέσων αἰώνων τὸ μὲν καλούμενον τοῦ Καλογέρου κεῖται πρὸς βορρᾶν τῆς νήσου δυτικῶς τοῦ Ἀπόλλωνος¹⁾· παρὰ δὲ τῷ ἐτέρῳ καλουμένῳ τὸ κάστρο τ' Ἀπαλίρου, ὅπερ Pasch van Krienen²⁾ καὶ Ἰγνάτιος Λίχτλε³⁾ ὀνομάζουσι Παλίρι, ὃ δὲ Ροβέρτος Σωγέρος νομίζει παραφθαρὲν ἐκ τῆς φράσεως παλαιὸν ὄρος⁴⁾, ἔκειτο ἡ Ναξίαν πόλις, ἥς μέμνηται ἔτει 536⁵⁾ ὁ παρακαθήςας ἐν τῇ ἐν Κωνσταντινουπόλει γενοῦσα συνόδῳ, πέμπτη οἰκουμεικῇ, καὶ ὑπογράφας „Παῦλος ἐπίσκοπος τῆς Ναξίαν πόλεως σύμφηφος γενόμενος“⁶⁾· μεθ' ὃ εὗρίσκω τὸ ὄνομα Ναξία πόλις παρὰ Σουΐδα κατὰ τὴν Ἐμμανουὴλ Βεκκέρου στίξιν.⁶⁾

Τὸ φρούριον τ' Ἀπαλίρου κείμενον πρὸς μεσημβριαν τῆς νήσου καὶ ἐπὶ δυτικῆς πλευρᾶς βουνοῦ ὀμωνύμου (κληθὲν δ' οὕτω ἐκ τῶν φουμένων ἐπ' αὐτοῦ ἀπαλιριῶν, ἔστι δ' ἡ ἀπαλιρία ὁ θάμνος τῶν φυτολόγων ὁ καλούμενος *Rhamnus oleoides* Lin. ἔχει περίμετρον περὶ τὴν μίαν ὥραν καὶ σώζει ἐπ' αὐτοῦ ἐν ἐρειπίοις ναόν, σκοπιάς, δεξαμενάς, οἰκίσκους καὶ πύργον, δεσπόζει δὲ τῶν πέριξ κοιλάδων καὶ ὄροπέδιων· εἰς τοὺς πρόποδας αὐτοῦ σώζονται λείψανα οἰκήσεων καλούμενα

1) Ludwig Ross Reisen auf den griechischen Inseln des Ägäischen Meeres, (Stuttgart und Tübingen 1840, in 8°), Bd. 1, S. 41. Γεωργίου Π. Κρέμου Ἰγνατίου Λίτλε Νάξος, ἐν Ἀπόλλωνι μηνιαίῳ περιοδικῷ συγγράμματι, (Ἐν Πειραιεὶ, 1892, εἰς φύλ.), ἔτει 8^ο, σ. 68—69.

2) Breve descrizione dell' Arcipelago ed. Ludwig Ross, (Halle, 1860, in 8°), p. 64.

3) Γεωργ. Π. Κρέμου Ἰγνατίου Λίτλε Νάξος, ἐν Ἀπόλλωνι μηνιαίῳ περιοδικῷ συγγράμματι, ἔτει 8^ο, σ. 66.

4) Ἱστορία τῶν ἀρχαίων δονικῶν καὶ τῶν λοιπῶν ἡγεμόνων τοῦ Αἰγαίου πελάγους, μετάφ. Α. Μ. Καράλη, (Ἐν Ἐρμουπόλει Σύρον, 1878, εἰς 8^ο), σ. 6.

5) Ioan. Dom. Mansi Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio, (Florentiae, 1762, in fol.) tom. 8, col. 1150.

6) Suidae lexicon ed. Im. Bekkeri, (Berolini, 1854, in 4°), p. 733.

Κάτω χωριά¹), ἐν οἷς καὶ χωρίον καλούμενον Ἐβριακέες²): τιμάριον καὶ τοῦτο τῆς νήσου ἐπὶ Φράγκων. Τὸ φρούριον τ' Ἀπαλίρου κατεῖχον Γενοῦαῖοι πειραταί, ὅτε ἔτει 1207 ἐπελθὼν Μᾶρκος Σανούτος ἐκνρίευσε³) καὶ κατέλαβε τὴν νήσον.

Ἰωάννης Καμενιάτης ἀπαρόμενος ἀλχμάλωτος ὑπὸ Σαρακηνῶν πειρατῶν μετὰ τὴν Θεσσαλονίκης ἄλωσιν ἔτει 904 διηγεῖται ὅτι προσωρμίσθησαν εἰς Ναξίαν τὴν νήσον, ἐξ ἧς οἱ Σαρακηνοὶ φόρους ἐλάμβανον, οἱ δὲ Νάξιοι δῶρα τοῖς ἄρχουσι τῶν νηῶν ἐκόμισαν καὶ ἐπιτήδεια πρὸς τὸν πλοῦν.⁴) Ἰωσήφ Πιττῶνος Τουρνεφόρτιος λέγει τούτους προσωρμίσθέντας εἰς τὸ Ζωντάριον, ἐπιμαρτυρόμενος ἀλλ' ἡμαρτυμένως Ἰωάννην Καμενιάτην (ὃς ὁμῶς λέγει τὸ Ζωντάριον κείμενον ἐν Κρήτῃ), τὴν κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Τουρνεφορτίου καὶ μέχρι τοῦ νῦν καλουμένην Ἀλικήν.⁵) Οἱ Σαρακηνοὶ προσωρμίζοντο βεβαίως ἐν τῇ νήσῳ εἰς τὰ μέχρι τοῦ νῦν καλούμενα Σαρακήνικα, κείμενα οὐ μακρὰν τοῦ φρουρίου τ' Ἀπαλίρου, ἐπὶ τῶν Ποταμίδων, ὅντα δὲ ὀρητηρίου τῶν Κουρουπίων (στὸν αἶ Γεώργη τὰ Κουρούπια).

Καὶ εἰς τὰ ἐνδότεα δὲ τῆς νήσου ἐπέδραμον οἱ πειραταί, ὡς ἐκ σωθέντος ἀσματίου γίνεται δῆλον,

Φεύγετ', Ἀριῶτες, φεύγετε φεύγετε, Φιλωτίτες·
καὶ μένα Τοῦρκοι μὲ κρατοῦν, Σαρακηνοὶ μὲ κράζουν,
χίλιοι μὲ κράζουν ἀπ' ὀμπρὸς καὶ δυὸ χιλιάδες πίσω·
καὶ χίλιοι 'πὸ τῆ μιὰ μεριὰ καὶ χίλιοι 'πὸ τὴν ἄλλη.

Τὸ ἀσματίον ἦδε γέρον, ὁ μόνος ἐγκαταλειφθεὶς ἐν τῇ κώμῃ Φιλωτίῳ, κειμένη εἰς τὰ ἐνδότεα τῆς νήσου ἐν Δρυμαλίᾳ, τῇ νῦν καλουμένην Τραγέα, φυγόντων τῶν κωμητῶν ἕνεκα ἐπιδραμόντων πειρατῶν, ὅποτε βία παρὰ τούτων ἐφέρετο πρὸς ἐπίδειξιν τοῦ χώρου ἔνθα οἱ κωμηταὶ κατέφυγον. Περὶ τοῦ γεγονότος τούτου ἐν Φιλωτίῳ ἐσώθη καὶ ἄλλη παράδοσις λέγουσα ὅτι, φυγόντων τῶν κωμητῶν εἰς σπήλαιον τοῦ ὄρους Ζᾶ, καλούμενον Σπηλαιώτισσα (ἐκ ναϊδίου ἐν αὐτῷ τῆς

1) Διαμάχη Ναξίων Καστριῶν καὶ Νεοχωριῶν, ἐν Παρνασσῷ περιοδικῷ συγγράμματι, τόμ. 11, σ. 408.

2) Vincenzo Coronelli Isolario. Descrittione geografico-istorica, sacro-profana, antico-moderna . . . di tutte l' isole . . . tomo II del atlante Veneto, (Venetia, 1696, in fol.), p. 233. Βοννά, Πάσκουλα καὶ ἐντριταί, ἐν Βύρωνι μηνιαῖο περιοδικῷ συγγράμματι (Ἐν Ἀθήναις, 1874, εἰς 4^{ου}), τόμ. 1, σ. 265.

3) Karl Hopf Geschichte Griechenlands vom Beginn des Mittelalters bis auf unsere Zeit, ἐκ τῆς Ἐγκυκλοπαιδείας Ersch und Gruber, Griechenland geographisch, geschichtlich und kulturhistorisch, (Leipzig, 1870, in 4^{ου}), Bd. 6, S. 223.

4) Theophanes continuatus. Corpus script. histor. Byz. p. 583.

5) Relation d'un voyage du Levant fait par ordre du roi, (Amsterdam, 1718, in 8^{ου}), tom. 1, p. 79.

Παναγίας), ποιμὴν ἀνήγγειλεν εἰς τοὺς καταπεφευγότας ἐκεῖσε ἄδων μετ' ἀσκαύλου,

Φεύγετ', Ἀριῶτες, φεύγετε· φεύγετε, Φιλωτίτες,

γιατὶ Τοῦρκοι μᾶς πλάκωσαν, Τοῦρκοι θὰ μᾶς πλακώσουν.¹⁾

Κατέφυγον δ' ἐκεῖ, διότι τὸ ὄρος Ζᾶς ἦν τότε κατάφυτον ἐξ ἀρίων δρυῶν, ἃς οἱ Νάξιοι καλοῦσιν ἀριῆς καὶ ἄριους, ἔστι δ' ἡ ἀριὰ καὶ ὁ ἄργιος τὸ δένδρον τὸ καλούμενον ὑπὸ τῶν φυτολόγων *Quercus Pex Lin.*, ἐξ ὧν Ἄνω καὶ Κάτω Ἀριὰ καὶ Μικραριὰ ἐκλήθησαν χῶραι ἐπὶ τοῦ ὄρους Ζᾶ γερουναίαι ἐπὶ Φράγκων τιμάρια ἐν τῇ νήσῳ.²⁾ Τοὺς δὲ καταπεφευγότας ἐκεῖ Φιλωτίτας προὔδωκε τοῖς πειραταῖς (γνωστοῖς κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ὑπὸ τὸ ὄνομα Σαρακηνοὶ καὶ Τοῦρκοι) γραῦς παραλυτικὴ καταλειφθεῖσα ἐν τῇ κόμῃ. Ἐκάλει δὲ τοὺς κωμήτας Ἀριώτας ὁ ἄδων οὐχὶ ὡς ἀπὸ κόμης Ἀριᾶ³⁾, ἀνυπάρκτου, ἀλλ' ὡς εἰς τὸ δάσος Ἀριὰ καταπεφευγότας, ἀπευθυνόμενος εἰς αὐτοὺς οὕτως, ὥστε αὐτοὶ μὲν νὰ νοησῶσι τὸ ἀγγελλλόμενον, οἱ δὲ πειραταὶ νὰ μὴ ὑποτοπᾶσῶσι τὴν τούτων παρουσίαν, ἀκούοντες ὄνομα ἄγνωστον αὐτοῖς. Ἡ δὲ ἐπιδρομὴ αὐτῆ τῶν Τούρκων πειρατῶν κατὰ τῆς κόμης Φιλωτιτῶν ἢ διὰ τοῦ ἁσματίου παραδοθεῖσα ἀνήκει οὐχὶ εἰς τοὺς χρόνους, καθ' οὓς οἱ Σαρακηνοὶ κατέχοντες τὴν Κρήτην ἐποιοῦντο ἐπιδρομὰς κατὰ τῶν νήσων, ὅτε ἔτει 961 Νικηφόρος Φωκᾶς κατατροπώσας ἀνέκτησε τὴν Κρήτην, ἀλλ' εἰς τοὺς μετὰ ταῦτα χρόνους, ὁπότε μετὰ ταῦτα οἱ Τοῦρκοι ἐποιοῦντο παρομοίως πειρατικὰς ἐπιδρομὰς, ἐξ οὗ καὶ οἱ τελευταῖοι ὀσάκις μετήρχοντο τὸ αὐτὸ ἔργον προσελάμβανον τὴν ἐπανουμίαν τῶν προγενεστέρων Σαρακηνῶν, ταυτισθείσης τῆς ἐπικλήσεως Τοῦρκοι τῇ τῶν Σαρακηνῶν· τοῦτο γίννεται δῆλον ἐκ τῆς προσθέτου ἐν τῷ ἁσματίῳ μυελῶς τῶν Τούρκων.

Ἡ νῦν πόλις τῆς νήσου Νάξου ἢ κειμένη πρὸς δυσμὰς τῆς νήσου καλεῖται ὑπὸ τῶν ἐπιχωρίων Χώρα καὶ ὁ κάτοικος Χωραῖτης· ἔστι δὲ κτίσμα τῶν Φράγκων ἐπιδρομέων ἔτει 1207, ἐν τοῖς γράμμασι τῶν Φράγκων δουκῶν καὶ τοῖς συμβολαίοις τῶν Φράγκων νοτάρων καλεῖται ὁμωνύμως τῇ νήσῳ *Ναξία* καὶ *Νιξία*. Χρυσόβουλλος λόγος τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου τοῦ πρεσβυτέρου τοῦ ἔτους 1300^{ου} μέμνηται „ἐκκλησίας παρὰ τὴν θάλατταν τοῦ ἐν ἀγλοῖς πατρὸς ἡμῶν Νικολάου τοῦ θανατουργοῦ“⁴⁾. ἐκ τούτου γίννεται δῆλον ὅτι ἔτει 1300^{ου} ἢ

1) (Ἰωάννου Κατσουροῦ) *Ναξιακαὶ σημειώσεις, ἐν Αἰγαίῳ δημοσιογραφικῷ ὄργάνῳ τῶν ἀπανταχοῦ Ναξίων*, (Ἐν Νάξῳ, 1901, εἰς φύλ.), ἔτει 1^{ου}, ἀριθ. 1.

2) Vincenzo Coronelli *Isolario. Descrizione geografico-istorica, sacro-profana, antico-moderna . . . di tutte l' isole . . . tomo II del atlante Veneto*, p. 233. *Βουνα, Πάσκουλα καὶ ἐντριτίαι, ἐν Βύρωνι μηνιαῖον περιοδικῶν συγγράμματι*, τόμ. 1, σ. 265.

3) Πέτρον Καλλιβρούσου *Νησιωτικὰ ἔπη*, (Leipzig, 1876, in 8^ο), σ. 13, 47—8.

4) *Αὐτοκρατορικὸν χρυσόβουλλον, ἐν Ἰονίῳ ἀνθολογίᾳ*, φασ. 3, σ. 569.

Ναξίων πόλις ἢ ὑπὸ τῶν Φράγκων οἰκισθεῖσα μικρὰ οὖσα ἔκειτο περὶ τὸν πύργον τοῦ δονκὸς τῆς νήσου, οὗ σώζονται ἑρείπια· διότι ὁ ῥηθὲς υἱὸς τοῦ ἁγίου Νικολάου μετεσκευασμένος κεῖται νῦν ἐντὸς τοῦ Μπούργου παρὰ τὴν καλουμένην Πόρταν τοῦ Γιαλοῦ. Ἰωσήφ Βρυνένιος ἐπισκεψάμενος τὴν νήσον Νάξον ἔτει 1405^ω μετὰ τὴν ἐκ Κύπρου ἐπάνοδον αὐτοῦ εἰς Κωνσταντινούπολιν καλεῖ τὴν πόλιν τῆς νήσου Ἀξίαν, ἅμα δὲ περιγράφει παρὰ τὸ ποτάμιον Παρατρέχοντα παράδεισον κάλλιστον ἐν προαστείῳ τοῦ Φράγκου δονκὸς τῶν νησιωτῶν¹⁾ Ἰακώβου τοῦ πρώτου Κρίσπου. Τὸ ῥηθὲν ποτάμιον καὶ τὸ περὶ αὐτὸ χωρίον καλεῖται μέχρι τοῦ νῦν Παρατρέχος. Ἀναγραφή δὲ νήσων τοῦ Αἰγαίου Πελάγους Ἀνδρέου Ἀργυροῦ περὶ φθίνοντα ἔκτον καὶ δέκατον αἰῶνα λέγει ἀσυντάκτως περὶ τῆς νήσου τάδε· „Ἀξία πόλιως, μητροπόλεως ὀνόματι Ἀξία καὶ Ἀπάνω Κάστρο.“²⁾

Οἱ ἐν ἀξιώσει τῶν Ἑλλήνων τῆς Παροναξίων ἐκκλησίας εἰς τὰ αὐτῶν ἀξιώματα καὶ οἱ Ἑλλήνων νοτᾶροι εἰς τὰ αὐτῶν συμβόλαια γράφουσιν αὐτὴν Ναξίαν, Ἀξίαν καὶ Ἀξιάν· διήρηται δ' ἡ πόλις εἰς τὸ Κάστρον, οὗ τὸ ἐθνικὸν Καστριανός, ἐνθα οἰκοῦσι μέχρι τοῦ νῦν οἱ Φράγκοι Νάξιοι. Καλεῖται δὲ καὶ Κάτω Κάστρο³⁾ (Castello da basso καὶ inferiore) καὶ Μέσα Κάστρο πρὸς διαστολὴν ἑτέρου φρουρίου εἰς τὰ ἐνδότεα τῆς νήσου καλουμένον Ἀπάνω Κάστρο· — εἰς τὸν Μπούργου (Borgo), ἐξ οὗ τὸ ἐθνικὸν Μπουργιανός, — καὶ τὸ Νεὸ Χωριό, ἐξ οὗ τὸ ἐθνικὸν Νεοχωρίτης, — ἐν τοῖς τελευταίοις τούτοις οἰκοῦσιν οἱ Ἕλληνες, κακῶς δ' ὑπέλαβε Γεώργιος Ὀλιβιέρους ὅτι Ἕλληνες κατῴκουν μόνον ἐν τῷ Νέῳ Χωρίῳ.⁴⁾

Ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ἢ τε νήσος καὶ πόλις ἀνέλαβον ἐκάτερα τὸ ἀρχαῖον αὐτῶν ὄνομα Νάξος.

Ἐν Δελλαγράφτσια.

Περικλῆς Γ. Ζερλέντης.

1) Ἰωσήφ μοναχοῦ τοῦ Βρυνένιου Τὰ παραλειπόμενα ἐκδ. Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρους, (Ἐν Λειψία, ἀσπδ', εἰς 8^ο), τόμ. 3, σ. 173.

2) Martini Crusii Turcograeciae libri octo, p. 207. Karl Hopf Chroniques Gréco-Romanes inédites ou peu connues, (Berlin, 1873, in 8^ο), p. 175.

3) G. B. Sardagna Dissertazione documentata sulla storia dell' isola di Andros e dei suoi signori dall' anno 1207 al 1566, dettata da Carlo Hopf, (Venezia, 1859, in 8^ο), p. 74. Ernest Dugit Naxos et les établissements latins de l'Archipel, ἐν Memoires et Rapports . . . vol. 10, p. 207.

4) Voyage dans l'empire Othoman, l'Égypte et la Perse, (Paris, 1801, in 4^ο), tom. 1, p. 309.